

Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık

Araştırma
Research

Ali Bayer

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Assistant Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Islamic
Sciences, Department of Sociology of Religion Konya, Turkey

 alibayer@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1867-5236>

Yazar
Author

Bayer, Ali. "Modernleşme Sürecinde Aile: Annelik ve Babalık". *Tevilat* 1/1
(2020), 35-60. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4414805>

Atıf
Cite as

Aile toplumu meydana getiren ve temsil eden en küçük birimdir. İnsanoğlunun yaşamını sürdürmesi için fiziksel, sosyal, duygusal ihtiyaçları bulunur ve bu ihtiyaçların giderilmesinde aile önemli rol oynar. Ailenin yapısında meydana gelen bir değişime aynı zamanda toplumdaki değişimi de yansıtmaktadır. Sanayileşme, modernleşme sürecinde kadının güç kazanması hem ailede hem de iş yerinde cinsiyet eşitliğine yol açmıştır. Geleneksel aile modelinde erkek evin geçimini sağlamak, kadın ise ev işleri ve çocuğun bakımından sorumludur. Kadının eğitim düzeyinde görülen yükselme ve ücretli bir işte çalışması, kadının toplumsal ve aile içindeki konumunu, sorumluluklarını ve rollerini etkilemiştir. Değişen bu durum karşısında babalar çocuklarıyla daha fazla ilgilenir duruma gelmişlerdir. Türkiye’de eğitim düzeyi yüksek kesimlerde aile içi roller ve sorumluluklar eşler arasında eşit paylaşılsa da diğer kesimlerde halen geleneksel annelik-babalık modelinin sürdüğü ifade edilmektedir. Çalışma deskriptif bir yöntemi esas almaktadır. Bu çalışmada annelik ve babalık olgusuna yüklenen yeni anlamlar, modernleşmenin aile içi statü ve rollere etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Sosyal Değişme, Modernleşme, Annelik-Babalık, Rol Farklaşması, Eşit Rol Model

Özet

Family In Modernization: Motherhood And Fatherhood

Family is the smallest unit that constitutes and represents society. Human beings have needs such as physical, social and emotional in order to survive and family plays role in supply with these needs. A change in the structure of the family also reflects that change in society. In the process of industrialization and modernization, the empowerment of women has led to gender equality both family and business life. In the traditional family model, the man is responsible for the livelihood of the house, and the woman is responsible for the housework and taking care of the child. The rise in the education level of women and their employment in a paid job have affected the status, responsibilities and roles of women in the social and family. In the face of this changing situation, fathers have become more interested in their children. In our country, in high educated regions, roles and responsibilities within the family are shared equally between couples but in other segments, it is stated that the traditional mother-fathering model still continues. The study is based on a descriptive method. In this study, new meanings attributed to motherhood and fatherhood, and the effect of modernization on family status and roles will be discussed.

Keywords: Sociology, Social Change, Modernization, Motherhood-Fatherhood, Roles of Diversity, Equal Roles Model

Abstract

Giriş

Sosyal bilimler alanında özellikle sosyolojide anne-babalık konusunda yapılan çalışmaların sayısında son yıllarda büyük bir artış görülmektedir. Toplumsal değişme, değişen statü ve roller karşısında anne-babalıkla ilgili algıların, değerlerin, tutumların ve davranış kalıplarının da değiştiğini görmekteyiz. Geçmişte çocuktan beklenen ebeveyne “mutlak itaat”tir ve anne-baba mutlak otorite figürüdür. Ancak günümüzde bu otorite anlayışı ve ebeveyn tavrından vazgeçilmiştir. Çocuklarının “itaat” yerine “bağımsızlığı”nı yeğleyen ve ana-babalık üzerine daha çok düşünen, okuyan bilinçli bir kuşağın oluşmakta olduğu gözlenmektedir (Yavuzer-Demir, 2006, 13). Yaşanan değişmelere paralel olarak anne-babaların toplumsal konumu, değerleri, rol ve beklentilerinde de değişimler olmuştur.

Çocuğun gelişiminde ailenin rolü ve önemi üzerinde durulurken genelde annenin çocuğun yaşamındaki etkisi anlatılmaktadır. Genel kabule göre bireyin doğum öncesinden başlayarak yaşamının özellikle ilk yıllarında çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesinden anne sorumludur. Babanın çocukla iletişime geçmesi genel olarak bebeklikten sonraki döneme denk gelmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan yeni babalık modeline göre bebekle baba iletişimindeki bu gecikme, çocuğun gelişmesinde ve bağlanmanın oluşmasında olumsuz yönde etkilidir. Bu

modele göre babalık bebeklik döneminin sonunda başlamaz; hamilelik döneminde anneye destek olarak başlar ve hayat boyu sürer (Yavuzer, 1998, 23; Tezel Şahin, 2007, 767).

Sanayileşme, modernleşme etkisiyle kadının çalışma yaşamına girmesi, ev, iş ve çocuk bakımıyla ilgili hususlarda dikkati baba üzerinde yoğunlaştırmaya başlamıştır. 1970'lerde yeni babalık modelinin ortaya çıkışı, 1980 ve 1990'lı yıllardan sonra babalıkla ilgili çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Aile ve toplum içinde kadın ve çocuğa bakışın değişmesi, kadının iş hayatında istihdamının artışı, toplumsal hayatta daha aktif rol alması, statü ve rollerindeki değişimler, eşit rol idealinin benimsenmesi gibi durumlar babalık ve babalıkla ilgili çalışmaların yapılmasında etkili faktörlerdir. Annelik konusuyla ilgili yapılan çalışmaların büyük bölümünün toplumsal cinsiyet ve cinsiyete ilişkin kalıpları ele alan, bunları yeniden üreten çalışmalar olduğu dikkati çekmektedir. Annelik davranışının öğrenilmesi üzerine çalışan araştırmacılar çoğunlukla annelik üzerine epistemolojik bir tartışmaya girmeden annelik süreci, annelik rolünün kazanımı, bu rolün kazanılmasında toplumun/eşin rolünü, ailenin diğer üyelerinin yaklaşımlarını inceleyen çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Aile kurumunda meydana gelen değişimler toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş, çocuk sayısında görülen azalma, ailenin fonksiyonlarında daralma, akrabalık ilişkilerinin sınırlı olması gibi değişimler yaşanmaktadır. Kadınların eğitim düzeylerinde görülen artış, zorunlu eğitimin etkisi ve evlenme yaşının yükselmesi gibi etkenler bireylerin evlenme ve anne-baba olma kararlarında etkili olmaktadır. Cinsiyet ideolojisinin değişmesi, kadının tam gün ücretli çalışması, öğrenim düzeyinin yükselmesi, sosyal-siyasi-hukuki alanda kadın erkek eşitlik düşüncesinin yaygınlaşmasının bir sonucu olarak bireyler evliliğin getireceği sorumlulukları almaktan kaçındıkları için birlikte yaşama gibi yeni ve farklı ilişki biçimleri artmaktadır. Kitle iletişim teknolojilerinde görülen ilerlemeler kadın-erkek ilişkilerini derinden etkilemektedir. Bir zamanlar mahrem olduğu kabul edilen aile içi sorunların ekranlarda paylaşılması, tartışmaya açılması bireylerin evlilik ve aileye ilişkin bakışlarını da değiştirmektedir. İnternet kullanımı ve sosyal medya içeriklerinin değişmesine bağlı olarak anlık iletişim kurmakta, bir zamanlar erkeğin evin içine hapsettiğini düşündüğü kadın yeni iletişim biçimi fizikî mekândan bağımsız olduğu için günün her anında kısıtlama olmaksızın görüşmeler yapabilmektedir. Eşinin ilgisizliğinden veya eşiyile yaşamış olduğu küçük anlaşmazlıklar/tartışmalardan sonra ikâme ilişkiler kurulmakta, yuvalar yıkılmaktadır. Kitle iletişimde görülen bu

gelişmeler internet evliliklerinin hızla artmasına neden olmuş, gündüz kuşağı kadın programlarında marjinal anne-babaların toplum ve aile değerleri hilafına yaptıkları eylemleri günlük, sıradan ve alelâde bir durummuş gibi ele alınmaları yüce bir değer olan annelik ve babalığa ilişkin kuşklar yaratmıştır.

Aileyle ilgili yapılan son düzenlemeler, aldatma ve zina ile ilgili değişiklikler, toplumsal cinsiyet düzenlemesi gibi etkenler, kadın cinayetlerinin artmasına, aile içi şiddetin ve boşanma sonucu ailelerin parçalanmasının sıradanlaşmasına dolaylı da olsa katkıda bulunmuştur. Kadının statüsü ve ailenin korunmasına yönelik yapılan bu düzenlemelerin beklenen sonucu vermediği görülmektedir. Bu durum aile yapısını derinden sarsmaktadır. Özellikle son dönemlerde cinsiyet değiştiren kadın ve erkelerin artması, homoseksüel birlikteliklerin yaygınlaşması ve bu bireylerin aileye ilişkin karılık-kocalık kavramlarını kullanmaları toplumda yeni ve farklı bir aile modeli algısına yol açmıştır. Homoseksüel evlilikleri gerçekleştiren bireylerin çocuk sahibi olmaları veya olmak istemeleri, bir yandan yaptıkları cinsiyet tercihiyle geleneksel değerlerin karşısında yer alırken diğer yandan annelik ve babalığa ilişkin geleneksel değerleri benimsemeleri, aile kurmanın ve çocuk sahibi olmanın bireyler için vazgeçilmez olduğunu da göstermektedir.

Modernleşme ve Aile

Sanayileşmenin ortaya çıkışı ve örgütlü üretim tarzına geçişle birlikte çok sayıda iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu bu ihtiyacı öncelikle karşılamak sonraki aşamada daha az masrafla daha fazla ürün elde etme arayışına girilmiştir. Üretimdeki maliyeti azaltmak için ucuz işgücü arayışı kadınlar ve çocukların da üretime katılmalarını sağlamıştır. Ancak kadınların bu süreçte dâhil oldukları iş alanları genellikle uzmanlaşma gerektirmeyen vasıfsız iş kollarından oluşmaktaydı. Sanayileşmenin ortaya çıktığı İngiltere’de özellikle tekstil sektöründe nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulmadığından kadın istihdamının daha fazla olduğu görülmektedir. Kadının geleneksel tarım toplumunun dışında sanayi iş kollarında çalışmaya başlaması aile içinde ve toplumsal alanda bir değişimin yaşanmasına neden olmuş ve kadının konumu da yeni oluşan bu durumdan etkilenmiştir. Diğer yandan sanayileşme süreciyle birlikte insanlar yeni iş umuduyla şehirlere yönelmişler, nüfusun şehirlerde birikmesiyle farklı bir yaşam tarzı ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern kent hayatına doğru bu eğilim geleneksel toplumların sahip oldukları değerleri ve insanlar arası ilişkileri değiştirmeye; yardımlaşma ve paylaşım temelli ilişkiler yerini duygusal ilişkilerin olmadığı resmi ilişki temelli bir toplum yapısından

bireyciliğe doğru evirilmeye başlamışlardır. Bireyciliğin yaygın bir toplumsal olguya dönüştüğü modern toplumlarda, informel insan ilişkilerinden elde edilen kazanımlar gittikçe azalmaya başlamıştır. Modern bireyin yalnızlığını besleyen en önemli olgu ailenin dönüşerek küçülmesi ve rollerinin görece azalmasıdır. Modernliğin yarattığı yeni toplumsal durumlar, her ne kadar modern bireyin yalnızlığını beslemişse de modern bireye yeni şartlar ve imkânlar sunarak modern bireyin yalnızlığını aşmanın yollarını da sunmuştur (Yakupoglu, 1994). Bilimsel ve teknolojik gelişmeler bu yeni imkânların sunumunda önemli roller oynamıştır. Dijital teknoloji, bilgisayar, internet, kablo televizyon, uydu iletişimi, sanal dünya gibi kavramlar konuşma dilimize yerleşmiş ve gündelik hayatımızın geneline yayılmıştır. Toplumun her kesiminin belirli ölçüde kullandığı bu kavramlar önümüzdeki yüzyıla yön verecek hale gelmiştir (RTÜK, 2007, 47).

Günümüz toplumlarında kadınların iş yaşamına katılmalarındaki oranlar beklenen oranların altında olsa da geçmişe kıyasla artış içinde olduğu söylenebilir. Çalışma hayatına katılmasıyla geleneksel ev kadını imajı yerini 'meslek kadını'na bırakmıştır. Kadınlar artık evinde oturan, ev işleriyle meşgul olan, çocuk büyüten ve sadece anneliğiyle değil, toplumsal hayatın bütün katmalarında ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte bireylerin aile içi rol ve statülerinde değişimler meydana gelmiştir. Kadına karşı ayrımcılığı ortaya koyan faktörlerin giderilmesinde kat edilen mesafe toplumda erkeklerin üstünlüğünü giderek azaltmış; eşitlikçi politikaları gündeme getirmiştir. Aile içinde kadın ve erkeğin sorumlulukları "eşitlik" düzleminde paylaşmaları sonucu çocuklar baba ile daha fazla ilişki içine girmişlerdir. Yaşanan tüm bu değişimlere karşın kadının geleneksel aile içi rol ve sorumlulukları sürmektedir. Kadın, evde kendisinden beklenen işleri yapması ve dışarıda iş hayatında aktif çalışmasıyla "süper kadın" -ev hanımı, anne, çalışan, kariyer yapan, kazanan kadın vb.- haline gelmiştir. Sevgili, eş, meslektaş ve danışman olarak karşısına çıkan kadın kimliğindeki değişim karşısında erkek, mevcut güç dengesini sarsan bir durum karşısında değişime uyum sağlamakta zorlanmakta olsa da sonuç itibarıyla iyi bir kontrol sistemi ile gücünü korumaya çalıştığı ifade edilmektedir (Sayıl, 1994, 273).

19. yüzyılda öne çıkarılan normlar şunlardır: "Sosyal bir işlevi, anne ve kadınlık işlevleriyle tanımlanan, kadınların haklarını görevlerinin bir fonksiyonu olarak saptayan ve kadınları, rolleri ve davranışlarının standartlaştırılması ve dolayısıyla idealleştirilmesi gereken sosyal bir grup olarak tanımlayan kolektif normlardır". Yaşanan süreçte bu kapsamlı tasarımlar artık çözülmekte ve dişil kimlikler

çoğalmaktadır. Bazı kadınlar, bazen birbiriyle çelişen bu rollerden birçoğunu üstlenmiş ve böylece yirminci yüzyıl kadınlarına yabancı olmayan gerilimlere yol açmışlardır. Tek bir kadınlık rol modelinin egemenliği yerine kadınları eve kapatan kilitlerin kırılması, kamusal yaşama katılmayla ilgili tabuların ihlal edilmesi, kadınların siyasal faaliyetleriyle ilgili yasaklara meydan okunması durumlarını ortaya çıkarmıştır (Duby-Perrot, 2005, 16).

Aile içerisinde babalık kavramına yüklenen geleneksel rol ve anlam tarihsel süreçte değişime uğramaktadır. Batıda ilk nüveleri 1920'lerden sonra atılan ve 1970'lerde "yeni babalık" formunun ortaya çıktığı görülmüştür. Orta sınıfa mensup yeni baba işten eve geldikten sonra erkek çocuklarıyla oyun oynuyor, onlarla ilgileniyor, yakınlık kuruyor, hafta sonlarında onlarla birlikte zaman geçiriyor, erkeksi kabul edilen futbol gibi oyunları oynamayı öğretiyor. La Rossa'ya göre bu durum "paradoksal bir biçimde" evcillik erkeksileştirilirken aynı zamanda erkeklik evcilleştirilmektedir. Ancak burada "babanın evcilmenleşmesi'nin yüzeysel olduğu, vitrinin ötesine geçemediği vurgulanmaktadır. Babaların çocuklarıyla birlikte zaman geçirmeleri onlarla oyun oynayıp arkadaşça bir tavır sergilemeleriyle sınırlı kalmaktadır. Oysa bebekleri doyumak, altını değiştirmek, uyutmak, yıkamak, bakımını yapmak gibi işler yine annenin sorumluluğunda olduğu kabul edilmektedir (akt. Çabuklu, 2007, 105; Zeybekoğlu, 2013, 303).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında erkeklerin/babaların askerde olmasının evde kalan erkek çocukların erkek/baba rol modelinden uzak kalması sonucunda erkek çocuklarının "efemine" tavır ve davranışta bulunabileceği düşüncesini akla getirmiştir. Bu süreçte baba figüründen yoksun yetişen çocukların "daha az erkeksi" olacakları düşünülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Amerikan banliyölerinde babanın sorumlulukları söylemi güç kazanmıştır. 1950'lerde güler yüzlü, sıcakkanlı, sevecen babalık imajı güç kazanmaya başlamıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde babalığa ilişkin evde eşiyle işbirliğine giren, ev işleriyle çocuklarıyla daha fazla ilgilenen, eşiyle rol paylaşımında bulunan, "yeni baba" imajı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni baba imajının gelişiminde "ikinci dalga feminizmin" etkin mücadelelerinin yanında, post-fordist üretim biçimi kadınların iş hayatında artan istihdamını beraberinde getirmiştir. Bu süreç, babaya çocukların fiziksel bakımlarıyla daha fazla ilgilenmesi gerektiği yönünde bir baskıyı beraberinde getirmiştir (Düzce, 2020). Kadınların iş hayatına katılmaları babanın evin geçimini sağlayan tek kişi olma niteliğini

ortadan kaldırmıştır. Çalışma hayatına aktif olarak katılan kadınlar ev işleri ve çocukların bakımı gibi konularda eşlerinden daha fazla destek talebinde bulunmuşlardır.

Kadın açısından durum sanayileşme öncesinde ev içi işler, tarımsal uğraşlar, halı-kilim dokuma gibi faaliyetlerde bulunurken sanayi sonrası çalışma hayatına giren kadın ücretli, meslek sahibi, üretime ve ev geçimine katkıda bulunan birey durumuna dönüşmüştür. Başlangıçta toplumsal alanda kendisine yer bulmakta zorlanan kadın, iş gücüne yoğun ihtiyacın bulunduğu dönemlerde ucuz işgücünün sağlayıcısı olarak görülmüştür. Çalışma hayatında kadın-erkek ücret eşitsizliğinin nedeni olarak ekonomik krizler, kırsaldan kentlere doğru yoğun göç, savaşların olumsuz etkileri gibi faktörler ileri sürülmektedir. Burada yatan temel problem, kadının toplumsal alanda konumlandırılışı, iş hayatında erkeğe göre istihdamının yeterli düzeyde olmaması, olduğunda da düşük ücretli işlerde istihdamıdır. Bu sorunun aşılmasında kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesinin eşit fırsatları gündeme getireceği ifade edilmektedir (Nergis-Tokmakçı, 2011, 4043).

Çalışma Hayatında Kadın/Anne

Kadının çalışma yaşamına girişi ailenin iş gücüne katılımında demografik açıdan değişime neden olmuştur. Aile içinde kadın ve erkeğe yönelik geleneksel roller terkedilmeye başlanmıştır. Erkeğin evin geçimi için çalıştığı, kadının da çocuk bakımı ve ev işlerini yerine getirdiği eşler arası ilişki biçimi yavaş yavaş terkedilmeye başlanmıştır. Batı toplumlarında ortaya çıkan ve diğer toplumlarda görülen ailede eşlerin her ikisinin de kariyer sahibi olduğu, ücretli bir işte çalıştığı aile tipine doğru bir değişim yaşanmaya başlamıştır (Wallis-Price, 2003, 26). Kadının eğitim düzeyinde görülen yükselmeye birlikte çift kariyerli ailelerin sayısının her geçen gün arttığı görülmektedir. Çift kariyerli ailelerde küçük çocukların bakımı, özellikle son yıllarda kadın-erkek iş gücü kalıplarındaki ve katılımlarındaki benzerliklerin artışı gibi oluşan yeni durumlar ailelerde daha önce görülmeyen yeni ve farklı problemleri de beraberinde getirmiştir.

Toplumsal alanda ve iş hayatında kadının çok daha fazla görülmesiyle egemenliğini kaybetme endişesiyle karşı karşıya gelen erkek, yaşanan değişime karşı uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bir yanda ev geçimini sağlama gibi babalığa ilişkin geleneksel rol ve anlamını sürdürmeye çalışan erkek babalıkla ilgili değerleri yeniden üretme ve toplumsal alanda yeni bir formda ortaya koymaya çalışırken, modern dönemin getirdiği eşitlikçi ve paylaşımcı değerlere ilişkin çocuk bakımı, ev işleri gibi geleneksel erkeklik/babalık değerlerine uymayan

davranışlar sergilemesi, hoşgörü, empati, uzlaşa gibi kadınlığa atfedilen tutum ve davranışlar içinde olması beklenmeye başlanmıştır (Jesse-Adamsons, 2018, 29). Bu beklenti erkeklik niteliğini üzerinde barındıran erkeğin kimliği ve benliği arasında yaşanan gerilimin davranışlara yansımaya yol açmıştır. Söz konusu bu gerilim gündelik yaşamda sorunlu, bunalımlı erkeklik biçimlerinin daha fazla görünür hale gelmesinin de gerekçesini oluşturduğu ifade edilmektedir (Oktan, 2008, 153).

Bu gerilimlerden birisi de rol çatışmasıdır. Rol çatışması, aynı anda iki veya daha fazla rolün bir birey için rekabetçi, çelişen veya uyumsuz beklentiler içine girildiği durum olarak tanımlanır (OESD, 2020). Rol çatışması bireyin aynı anda işgal ettiği farklı statüler için hangi statünün rolüne öncelik vereceği konusunda çelişki yaşaması söz konusu olduğunda, bireyin mevcut yetenek ve özellikleri ile rol gerekleri uyumsuz olduğunda, birey yerine getirmek zorunda olduğu rolü sevmez ya da benimsemezse, statünün değişmesine paralel olarak roller de değiştiğinde ortaya çıkmaktadır (Ertem Eray, 2017, 204). Geleneksel toplum yapısında eşler arasındaki iş bölümü cinsiyete dayalı olduğundan eşlerin yerine getirecekleri roller de açıktır ve çok belirgindir. İş bölümünün cinsiyete dayalı olduğu ailelerde rol çatışması günümüz ailelerine göre azdır. Çift kariyerli ailelerde karar alma sürecinde her eşin eşit haklara sahip olduğu düşüncesi hâkimdir ve iş bölümü cinsiyete dayalı olarak belirlenmediği için rol çatışmaları daha fazla görülmektedir. Kadınlar erkeklerden farklı olarak daha fazla rol çatışması yaşamaktadır. İş-aile çatışması çalışan kadınları iş ve meslek yaşamında en çok zorlayan durum olarak ifade edilmektedir. Bir anne olarak kadın için öncelik ailesidir. Çalışan kadınların öncelikleri eş-çocukları olduğu için tüm zamanını ve kararlarını ailesine uygun olacak biçimde almakta hatta kimi zaman kariyerlerinden de vazgeçebilmektedirler. Çalışan kadınların iş-aile alanlarında oynaması gereken roller erkeklere kıyasla daha fazladır (Nayır, 2008, 633). Hangi alanda olursa olsun her bir rol, kendisine zaman ayrılmasını ister. Sayı ve tür açısından zengin bir yelpaze oluşturan kadının rolleri, zamanın yetirilememesi durumlarında kadın üzerindeki baskılarını arttıracaktır. Bunların sonucunda, çatışmanın doğması ve süreklilik arz etmesi, kadının işte ya da evde ya da her ikisinde de bıkkınlık, mutsuzluk, başarısızlık vb. tükenmişlik göstergeleri ile karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanabilecektir (Baydar vd., 2012, 96; Negiz-Tokmakçı, 2011).

Hayatının önemli dönüm noktasında annelik-kariyer ikilemi yaşayan kadın kararını annelikten yana kullanmaktadır. Genel olarak tüm toplumlarda kadının annelik rolü diğer tüm rollerinin önüne geçmiş

ve tercihe dahi konu yapılmadığı görülmüştür. Bu seçim kadının iş yaşamından belli bir süre ya da bazı işler için tamamen uzaklaşması anlamına gelmektedir. Bu uzaklaşma ile hem kadınlık sorumluluğunun hem de toplumun geleneksel anlayış kalıplarının beklentisini yerine getiren kadın; bağımlı bakımı dönemi son bulduktan sonra işine geri dönmektedir. Kadının iş yaşamında vermiş olduğu bu ara, işe geri döndükten sonra onun mesleki başarı ve kariyerine devam etmesi için yoğun çaba sarf etmesini gerektirmektedir (Negiz-Tokmakçı, 2011, 4050). Sonuç olarak kadının çalışma hayatı üzerine yapılan birçok araştırmada anneliğin ömür boyu süren bir meslek olduğu ifade edilmektedir (Nystrom-Öhring, 2003, 320). Bütün bunların yanında hem erkeklerde hem de kadınlarda ilk evlenme yaşının yükseldiğine şahit olunmaktadır. Burada bireylerin evliliği kariyer yapmak için engel olarak görmelerinin etkili olduğu ifade edilmiştir. (Bayer, 2019; İnandı vd, 2009).

Türkiye'de iş-aile dengesi konusundaki bir araştırma, annelerin iş yükünün doğrudan ve dolaylı olarak ana babalık davranışlarını önceden kestirebildiğini ortaya koymuştur. (Erder, 2010). İşyerinde problem yaşayan ve fazla iş yüküne maruz kalan annelerin, yaşanan sıkıntılara bağlı olarak çocuklarına karşı daha az anlayışlı, daha fazla kontrolcü ve daha az duyarlı oldukları belirtilmiştir. Buna ek olarak, işyerinde yaşanan problemlerin, annenin psikolojik sağlığı ile olumsuz ilişkisi nedeniyle ana babalık davranışlarına da yansıdığı tespit edilmiştir. Annenin iş çevresinden aldığı destek (maddi veya manevi) ve işyerinin özelliği (iş doyumunu veya iş yükü), onun ana babalık davranışlarını doğrudan ve dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Annenin rutin olmayan ve problem çözmeyi destekleyici bir işte çalışıyor olması ve işinde karar verme yetkisine sahip olması, daha etkin ve olumlu ana babalık davranışları sergilemesine yol açmaktadır. Bu anneler, kontrolcü ve cezalandırıcı ana babalık davranışları yerine, çocuklarının kuralları içselleştirebileceği açıklayıcı bir yaklaşım benimsemektedirler. Aynı zamanda, stresli bir işyerinde çalışan ve iş ortamı nedeniyle öz değerini düşük olarak algılayan annelerin çocuklarına karşı daha az destekleyici, daha fazla kısıtlayıcı ve cezalandırıcı davrandıkları görülmüştür. (Kohn, 1977İ akt. Baydar vd., 2012, 96).

Yapılan bir çalışmaya göre, bireyler ailelerinin işlerini etkilemesinden daha çok, işlerinin ailelerini etkilediklerini hissetmektedirler. Diğer yandan kadınlarda yaş faktörünün iş ve iş harici konularla ilgili yaşam olaylarının iş-aile çatışmasını, çocuk sayısını, yöneticilik görevinin de aile-iş çatışmasına; erkeklerde ise

sadece işle ilgili yaşam olaylarının iş-aile çatışmasını pozitif yönde etkilediği ifade edilmektedir (Giray vd., 2006, 83). Kadınların icra ettikleri meslek ve rollerin değişimini inceleyen bir araştırmada mesleki değerlerin pozitif yönde anlamlı olarak değiştiği, kadınlığa ve anneliğe ilişkin ev içi rollerin değişmediği ifade edilmiştir. Mesleklere atfedilen değerlerde görülen artış aynı zamanda kadınların iş-aile çatışmasını artıran bir faktör olarak ifade edilmiştir. Japonya'da kadınların 30-34 yaşları arasında erken emekliliğe ayrılmasında en önemli nedenler, doğum ve çocuk bakımındır. Ev işleri ve çocuk bakımı kadının birincil görevleri arasındadır. Yapılan bir çalışmada da (Eyüboğlu vd. 2000), Türkiye'de kadınların çalışma hayatından uzak durmalarının ardında yatan temel nedenlerin, çocuk bakımının aksamaması, ev düzeninin bozulması ve işyerinde yabancı erkeklerle bir arada olmanın olumsuz algılanması olduğu belirlenmiştir (akt., Kuzgun, 2004, 16). Çalışan kadınların bir taraftan yoğun iş hayatı içinde aktif rol üstlenmesi, diğer taraftan da çocukların bakımı ve evin sorumluluğunun da büyük ölçüde kadınların omzuna yüklenmesi iş ve aile arasında kalan kadının hem bedensel açıdan hem de manevi açıdan yıpranmasına neden olmakta, sonuçta tükenmişlik hissiyle karşılaşma olasılığının yüksek olduğu ifade edilmektedir (Negiz-Tokmakçı, 2011, 4049). Aynı şekilde ailesine iyi bir yaşam sağlamak için çalışan kadın, tüm gün çalıştığı için ailesini ilgiden yoksun bıraktığını düşünerek kendini suçlu hissetmektedir (Bilir, 1990). Anlaşılan odur ki, kadına yüklenen geleneksel roller ile günümüzün modern değerleri arasına sıkışan kadına halen büyük sorumluluklar yüklenmektedir.

Ailede Yaşanan Değişim

Toplumsal değişimle birlikte aileye ilişkin değer kalıpları, tutumlar ve normlar değişmekte, annelik ve babalık rollerine yüklenen anlamlar farklılaşmakta, süreç içerisinde farklı anne-babalık modelleri ortaya konulmaktadır. Günümüzde geleneksel erkeklik ve babalık modelinin varlığı kabul edilmekle birlikte yeni babalık biçimlerinin de yaygınlaşmaya başladığı kabul edilmektedir. Buna rağmen bir biçimde toplumun genelinde egemen olan babalık modelinin ev geçindiren aile babası figürü olduğu görülmektedir. Son zamanlarda kadınların iş hayatına girmesi, eğitim ve gelir düzeyinde yükseliş ve çift kariyerli ailelerin ortaya çıkışı gibi gelişmelerle ev işleri, çocuk bakımı gibi konularda eşlerinin sorumluluğunu paylaşan babaların sayısı da her geçen gün artmaktadır (Zeybekoğlu, 2013, 313). Evlenme yaşı ve oranlarında düşüş, boşanmalar ve boşanmayı isteyen taraf olarak kadın, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, evlilik dışı birlikte yaşama biçiminin yaygınlaşması, evlilik dışı doğum oranlarında görülen artış

gibi gelişmeler hem aileyi hem de babalık kurumunu derinden sarsmaktadır. Bununla birlikte kısırılık (infertilite) yaşayan erkeklerin yeni üreme teknolojilerinin gelişmesiyle çocuk sahibi olmayla ilgili sorunların büyük ölçüde üstesinden geldiği, bu gelişmelere bağlı olarak biyolojik babalığın da bir olgu olarak zayıfladığı ifade edilmektedir (Bağlı-Sevim, 2007, 156-157).

Ailenin değişimiyle ilgili olarak kaydedilmesi gereken bir başka değişim, aile üyeleri arasındaki ilişki biçiminin "hijerarşik ve asimetrik bir ilişkiden, eşitlikçi bir ilişkiye" doğru dönüşmesidir. Bu gelişmenin arkasında ataerkil büyük ailenin yıkılması kadar, kadının eğitim düzeyinin yükselmesi, çalışma yaşamına katılması ve dolayısıyla da ekonomik olarak bağımsızlaşması yatmaktadır. Ayrıca kadınların hukuksal güvenceler elde etmiş olması da önemli bir etkidir. Son yıllarda AB'ye uyum yasaları çerçevesinde Türk aile yapısında, "aile reisliği"nin kaldırılmış olması ve erkeğin-teorik olsa da- hâkimiyetinin sona ermiş olması, radikal bir değişim örneği olarak zikredilmektedir (Yıldırım, 2011, 156-157).

Ataca (2006), Türkiye'de nüfusun %70'inin kentlerde yaşamasına karşın geleneksel değerlerin ve uygulamaların sürdüğünü; toplumda önemli dönüşümler olmasına karşın geleneksel tutumların ve değerlerin aynı hızla değişmediğini, kültürün ataerkil ve yetkeci niteliğini hala koruduğunu saptamaktadır. Bu durumda Türk ailelerinin çocuk yetiştirme uygulamalarında hem süreklilik hem değişim görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Ana babaların otoriter/yetkeci denetiminin yanında gitgide artan ölçüde ödül ve ikna gibi tekniklerin de yer alması bunun tipik örneğidir. Aslında önemli olanın artık geleneksel ile modern arasındaki ikilemin farkında olunmasıdır. Ahioğlu'nun (2008), toplulukçu değerlere bağlı ana babaların disiplin yöntemi olarak korkuyu ve fiziksel cezayı kullanmakla birlikte, bu yöntemin etkili olmadığını, ancak alternatif yöntemler de bilmediklerini belirttiklerini saptaması çok anlamlıdır (akt., Onur, 2012).

Çocuk Eğitiminde Görülen Değişme

Aile, toplumsal açıdan çok önemli amaçlara hizmet eden bir kurumdur. Çocuğun fiziksel gelişiminin ve bakımının yanı sıra ailede, içinde yaşanılan toplumun sahip olduğu değerler, normlar, gelenek-görenek adetler ve çeşitli uygulamalar çocuğa aktarılır. Çocuklar becerileri, nasıl elbise giyileceğini, nasıl besleneceğini, nasıl konuşulacağını, kendilerini başkalarına nasıl anlatacaklarını, farklı yaş ve cinsiyetteki insanlarla nasıl ilişki kurulacağını, farklı huylardaki insanlarla nasıl geçinileceğini, farklı konumdaki insanların nasıl idare

edileceğini ailelerinden öğrenirler. Davranış kalıpları ilk çocukluk yıllarında öğrenilir, çocuklarda kalıcı değişimler meydana getirir ve bunların değiştirilmesi de ilerleyen yıllarda zorlaşır (Zeybekoğlu, 2013, 304).

Genel olarak çocuk ve çocuk eğitimindeki değişmeyi Stearn şu şekilde özetlemektedir:

“Çocukluğun modernleşmesinde Batı'daki Aydınlanma ve Romantizm akımları etkili olmuşsa da, asıl etken sanayileşme ve sanayinin eğitilmiş işgücü gereksinmesi nedeniyle-okullaşmadır. Okullaşma sayesinde çocuklar aile ekonomisine katkıda bulunma zorunluluğundan kurtuldular; ekonomik iyileşme doğum oranını azalttı; kadınların eğitim görmesi doğum sayısını sınırladı; düşük doğum oranı ve eğitilmiş ana babalık bebek ölüm oranını azalttı.”

Stearns' a göre, bu üç değişimin doğurguları da önemli olmuştur. Her şeyden önce okullaşma ailenin çocuk üzerindeki otoritesini azaltmıştır. Çocukluğun amacı iş olmaktan çıkınca ana babaların çocuklar için koyduğu standartlar da değişmiş, küçük çocukların zekâsını ölçmeye ve teşvik etmeye gösterilen ilgi artmıştır. Çocuklar arasında yapılan geleneksel cinsiyet ayrımı da bu gelişmeden etkilenmiştir. Kardeşlerin sayısındaki azalma, çocukların çocuk bakımında kullanılmasını da azaltmıştır (özellikle kardeşlerine bakmak zorunda kalan kız çocukları için); bu da ana baba ile küçük çocukların etkileşimini artırmış ya da çocuk bakıcılarına ve bakım merkezlerine daha fazla gereksinim duyulmasına yol açmıştır. Okullaşmanın artması ve kardeş ilişkilerinin azalması aileden olmayan yaşlılarla yeni ilişki ağlarının kurulmasını desteklemiştir. Sonuçta çocukluğun aile içindeki işlevinin yeniden tanımlanması gerekmiştir. Daha az sayıda ama daha uzun yaşayacak çocuklara sahip olmak duygusal beklentilerin ve ideallerin düzeyini yükseltmiştir; ama çocukları sorun olarak görme olasılığını da artırmıştır (akt. Onur, 2012, 27).

Ülkemizde çocuk eğitimi konusunda ailelerin, kısmi farklılıklar olsa da benzer tutum ve davranışlar içinde oldukları görülmektedir. Çocuğa karşı gösterilen maddi ilgi devam etmekle birlikte psiko-sosyal desteğin arttığı ifade edilmektedir. Ailenin çocuğun gelişimiyle ilgili gösterdikleri yaklaşım eğitim, gelir ve yaşanan muhit gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerde çocuk sayısının azlığı, çocuğu anne-babanın temel ilgi odağı haline getirmiştir. Çevreden merkeze doğru gidildikçe ailenin katı otoriter yapısı yerini demokratik aileye bırakmış, çocuk sayısı azalmaya başlamış, annenin öğrenim düzeyi yükselmiş, çocuklarla daha aktif zaman geçirilmeye başlanmıştır. Ters durumda büyüklere tam itaat

beklentisi ön plana geçmekte; cinsiyet rollerinde geleneksel atıflar, çocuğa maddi değer yükleme ve daha kısıtlı bir fiziki ve psikolojik çevre hazırlama eğilimleri güçlenmektedir. Annelerin erkek çocuk istekleri ve tercihlerinin hangi kesimde olursa olsun önemli ölçüde gerilediği görülmekle birlikte kız çocuklarının eğitimi konusunda da erkeklerle eşit düzeyde okutulmasından yana oldukları görülmüştür. Ancak bazı geleneksel değerlerin gücünü hala koruduğu da unutulmamalıdır. Çocuğun yetiştiği, eğitildiği ilk ve temel ortam olan ailenin kadın/anne tarafından temsil edilen kısmı, çağdaşlaşma yönünde ciddi bir değişim içindedir. Bu değişim anneleri geleneksel rollerden, değerlerden uzaklaşan ya da en azından uzaklaşmak isteyen, çağdaş rol ve değerlere yaklaşan tutum ve eğilimler ortaya koyma yönünde gelişmektedir (Zeybekoğlu, 2013, 304-305).

Günümüzde teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Gelir düzeyi görece yüksek ailelerde çocukların bilinçli bir şekilde mobil teknolojileri kullanmasının sağlanması ilk etapta ailenin yardımı ile olacaktır. Bu açıdan ailelerin çocukları yönlendirebilmesi, çocuklarını bekleyen tehlikelerin farkında olması, olumsuz durumlarla başa çıkabilmesi son derece önemlidir. Ailenin çocuklarına bu konularda yardımcı olabilmesi ve ailelere de bu bilincin kazandırılabilmesi için çocuk ve ailelerin farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi ilk ve temel adımlardan biridir. Çocuk çevresinde olup bitenleri dikkatli biçimde gözlemler, algılar ve kendi iç dünyasında onları anlamlandırır. Bu nedenle bir çocuk için öğrenme, gördüğünü taklit etmedir. Televizyon ise görüntülü mesajlarda bu duyu organına hitap etmesi, çocuk izleyicilerin çoğunlukta olduğu yayın saatlerinde mesajların özel bir denetimden geçirilerek çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek öğelerden arındırılması gerekmektedir (Küçük Kurt, 1991, 399).

Çocuklar ev, aile, anne, eş, aldatma, sadakat, cömertlik, israf, cinsellik gibi konuları ekranlardan veya internette öğrenmeye başlamışlar, çevrelerinde meydana gelen olumsuz bir duruma karşılık umursamaz bir tutum içerisine girmişlerdir. Yaşanan gelişmelerden şikâyet ederek kaçmanın mümkün olmadığı görülmektedir. O zaman gençlerin ihtiyaçları göz önüne alınarak medyanın ve internet kaynaklarının yeniden gözden geçirilmesi, değerlerimizle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Tablet ve telefon kullanımının artık belli sürelerle sınırlandırılması da çocukların akademik başarılarında önemli rol oynayacaktır. Sağlıklı aile ve toplum idealine ulaşabilmek için çağın ihtiyaçlarına uygun olarak anne-babalara eğitimler verilmeli, iletişim

uzmanlarından yardım alarak onların ihtiyaçlarına uygun programlar düzenlenmelidir.

Yapılan bir araştırma Türkiye’de çalışan erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları toplam sürenin günde ortalama 43 dakika, çalışan kadınların ev ve çocuklarıyla günde ortalama 4 saat 3 dakika ilgilendikleri ortaya konmuştur. Her iki eşin de çalıştığı çift kariyerli ailelerde kadının iş yerinde çalışmasının yanında ev işi yükünün de aslında eşler arasında eşit biçimde paylaşılmadığını göstermektedir. Kadının bir iş yerinde çalışıyor olsa da geleneksel rollerinden kaynaklı iş yükünün aslında değişmediğini, daha da arttığını göstermektedir. (Bakırcı, 2014, 86). Ev işleri ve çocukların bakımıyla ilgili sorumlulukların paylaşılmaması, ebeveynlik sorumluluğunu kadının tek başına yüklenmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu durum kadınları depresyona, yetersizlik ve değersizlik hissine ve “rol yapmaya” itiyor. Erkeğe neredeyse sadece maddî bir sorumluluk yüklenirken kadından beklentiler o kadar yükseliyor ki, modern ve iyi anne olmak hayali, her gün biraz daha Kaf Dağı’nın ardındaki Anka’ya dönüşüyor. Bu Süper kadın olma yarışında anneler aynı zamanda hemcinsleriyle de yarışmak zorunda kalıyorlar (Sever, 2015, 79).

Çocuk eğitimiyle ilgili olarak ülkemizde anne-babaların iki güçlü eğiliminin günümüzde de geçerli olduğunu belirtmektedir: "Birincisi, bizim toplumdaki yaygın çocuk sevgisi; ikincisi de son yıllarda iyice yoğunlaşan '*çocuğunu iyi okutma*' tutkusu." Soysal (2007), bu iki eğilimin toplumca iyi değerlendirilmesi gerektiği kanısındadır. Devrim (2007), Türkiye’de çocuk okutmanın nasıl önemsendiğini, "Ailelerimizin çocuklarını iyi okutmak, ana babadan daha yukarı bir yerlere yerleştirmek için göze aldığı fedakârlıklar," diyerek açıklamaktadır. Ailenin geçmişten bu yana süren bu olumlu tutumunun cinsiyet ayrımcı öğeler içerdiği, sıra kız çocuklarına gelince aynı güçlü isteğin pek gösterilmediği saptanmaktadır (akt. Onur, 2012, 41). Ancak zorunlu öğrenim süresinin uzamasının çocuklar arasındaki bu cinsiyet ayrımcılığının engellenmesine katkıda bulunacağı görülmektedir.

Babalık: Değişen Algı ve Roller

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana bilindiği üzere aile toplumun temelidir. Bireylerin içinde doğduğu aile, bireyleri topluma hazırlar, değerleri ve normları aktararak onu toplumun bir parçası haline getirir. Anne-baba çocuklarının yetişmesinde, kimlik kazanmalarında önemli roller üstlenirler. Geleneksel toplumlarda çocukların bakım ve gelişmesinden birinci derecede sorumlu olan kişi anne iken günümüz modern toplumunda babanın da işin içine daha

fazla dâhil olduğu ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında çocuk yetiştirme olgusunun birinci elden annelik kavramının etrafında ele alındığı görülmektedir. Babalar genelde ev dışında geçim sağlayan kişi olarak görüldüğünden çalışmaların azlığı dolayısıyla babalık kavramının ne tür değişim gösterdiğinin anlaşılması oldukça zordur (Güngörmüş Özkardeş-Arkonacı: 1998, 254).

1980'lerden başlayarak günümüzde sayıları daha da artan tam gün dışarıda çalışan kadınların çocuğun doğumundan kısa süre sonra iş hayatına dönmesi, evde geçirdiği zamanın azalması gibi nedenler babaları deyim yerindeyse zorunlu olarak çocukların bakımıyla daha fazla meşgul olmaya yöneltmiştir. Değişen toplumsal şartların gereği olarak da olsa babalar artık çocuklarının gerek fiziksel gerekse duygusal gereksinimleriyle daha çok ilgilenir hale gelmişlerdir (Kuzucu, 2011, 79). Son zamanlara kadar çocuğun gelişiminde babanın rolü konusuna yeterince ilgi gösterilmemiştir. Çocuğun yetişmesinde babanın etkisi dolaylı olarak ele alınmış, anne merkezli olarak işlenmiştir. Annenin bebekle uzun süreli zaman geçirmesinin etkisiyle çocuğun beslenme ve bakımında olduğu gibi yetişmesi de annenin sorumluluğunda görülmüştür. İlk kez 1964'te Scheffer ve Emerson'un bebekte sosyal bağlanmanın gelişimi ve 1971'de Rutter'in anne yoksunluğuna ilişkin yayınlarından sonra babanın, çocuk yetiştirmeyi ele alan bilimsel çalışmalarda ne kadar yoksun bırakıldığı dillendirilmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, babaların da anneler kadar bebeklerine ilgi gösterdiklerini ve bu konuda anneden çok farklı olmadıklarını ortaya koymuştur. (Ergin-Özdilek, 2014, 4). Bebeğin ve çocuğun gelişiminde babanın etkilerini araştıran Lind ve arkadaşları bebeğin doğumundan sonraki ilk üç saat içerisinde bebekle göz teması kurmasını istedikleri babaların ilk üç ay süresince bebeğin bakımında daha çok rol aldıklarını ortaya koymuştur. (Alibeyoğlu, 2009, 33).

Beklenen düzeyde olmasa da babanın ailedeki eğitsel rolü de artmaktadır. Babanın ev içinde eşine ve çocuğuna yardımcı olması artık daha fazla söz konusudur. Çocuk bakımının annenin işi olduğu anlayışı değişmektedir. Geleneksel yetkeci babanın yerini gitgide eğitici, işbirlikçi baba almaktadır. Çocuğa daha çok zaman ayırmak, çocuğu önemsemek, düşüncesini sormak aile içi toplumsal ilişkilerdeki geleneksel kalıpları kırmıştır. Ancak değişimin değerlendirilmesinde genellemelerden kaçınılması, değişimin içeriğinin ve hızının her toplumsal çevrede aynı olmadığını bilinmesi gerekmektedir (Onur, 2012, 51). Baba aile içinde eşini destekleyerek ve sorumlulukları paylaşarak eşi ve çocuklarıyla uyumlu ve sağlıklı bir aile ortamı sağlayacaktır. Bu bakımdan günümüz aile babasının çocukları

üzerindeki etkisinin dolaylı olmadığı bilakis yapılan araştırmalara göre baba etkisinin çocuklar üzerinde çok önemli olduğu ifade edilmelidir. Babanın çocuğa karşı tutum ve davranışının onun kişiliğinin gelişmesine, gelecekte nasıl bir insan olacağına katkısı büyüktür (Erdoğan, 1995, 254). Özellikle erkek çocuğun cinsiyetine uygun davranışı kazanması açısından öneminin büyük olduğu araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuştur (Yavuzer, 1998).

Okul öncesi dönemde çocuk anne ve babasını kendisine model olarak alır. Bu dönemde kız çocuk anneyi, erkek çocuk babayı taklit eder ve kendini onunla özdeş tutarak cinsel rollerini kazanır. Yalnız erkeklerin değil kız çocukların da etkileşimde bulunacakları bir baba figürüne gereksinimleri vardır. Alston ve Williams, babası olan 21 ve babası olmayan 14, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki 9. sınıf öğrencileri ile çalışmışlardır. Sonuçta, babasız çocukların daha olumsuz bir benlik kavramına sahip olduklarını saptamışlardır. Carlson (1984) çalışmasında, baba ilgisinin yüksek olduğu ailelerdeki çocukların bağımsız, gelişmiş iç-denetim odağına sahip ve ebeveyn rollerine ilişkin daha olumlu görüşlere sahip olduklarını saptamıştır. Çocuğun zihinsel gelişiminde baba, çocuğuna uyarıcı bir çevre sağlaması nedeniyle önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü babalar annelere oranla çocuklarını daha bağımsız davranmaya ve çevreyi keşfetmesine cesaretlendiren bir tutum göstermektedir. Bu da çocuğun zekâsını olumlu yönde etkilemektedir (akt.,Tezel Şahin, 2007).

Türkiye’de baba-çocuk ilişkisine yönelik gerçekleştirilen üç temel çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Güngörmüş-Özkardeş, & Arkonaç (1998) tarafından yürütülmüştür. Çalışma kapsamında İstanbul’da yaşayan ilkökul ve yüksekokul mezunu olan iki grupta yapılan görüşmelerde babalara kendilerini nasıl bir baba olarak gördükleri, ideal bir babanın ve kendilerinden farklı bir babanın özelliklerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre babaların eğitim düzeyi arttıkça çocuğuyla ilgili işlere doğrudan katılmaya daha yatkın ve daha demokratik bir tutum benimsedikleri görülmüştür. Bununla birlikte ilkökul mezunu babalar kendileriyle ideal baba özellikleri arasında fark görmezken, üniversite mezunu babalar kendi özelliklerinden farklı olarak ideal babanın ailesine daha fazla zaman ayırmak, çocuğa güven vermek, onu desteklemek ve ona hoşgörülü yaklaşmak gibi özellikleri olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada varılan sonuca göre eğitim düzeyi yükseldikçe babalar çocuklarının yaşamında daha aktif olmaları gerektiğinin farkına varmakta ancak çeşitli sebeplerle bunu uygulayamamaktadırlar. İlkokul mezunu babalar evin ekmeğini kazanan, evin bütün gereksinimlerini

karşılaman ve çocuklarını dürüst ve terbiyeli yetiştirmeye çalışan kişiyken, yüksekokul mezunu babalar çocukların problemlerini paylaşan, onlara yakın olan, onların yarınlarını düşünen, onlar için çalışan ve eşine yardımcı olan kişilerdir (Zeybekoğlu, 2013, 311).

Yapılan araştırmalar sosyalleşme sürecinde babanın çocuk üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Baba yokluğu çocukların davranışlarını doğrudan etkilemekte, annenin çocuklarına karşı aşırı düşkün ve koruyucu bir tavır içine girmesine neden olmaktadır. Bu durumun özellikle erkek çocuk üzerinde daha etkili olduğu vurgulanmıştır. Baba yokluğunun cinsiyet kalıplarının gelişmesine etkisini ortaya koyan araştırmalarda aile içinde anneleri çok güçlü, etkin; babaları ise etkisiz ya da az olan erkek çocukların erkeklik kimliği geliştirmede güçlük çektikleri görülmüştür. Aile içinde babanın varlığı, çocuğuna ilgisi, sevgisi, onunla yakın ilişki kurması ile çocuğun akranlarıyla uyum içerisinde iyi ilişkiler kurabilmesine, olumlu kişilik geliştirmesine katkıda bulunması arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Annelik: Değişen Algı ve Roller

Tarihi süreç içerisinde kadınlar annelikleriyle ön plana çıkmışlardır. Eğitim, miras, sosyal ve siyasal haklar, karşı cinsle ilişkiler gibi hususlar annelik kavramı etrafında tartışılmış, kadınlar anne oldukları veya olacakları öngörüsüyle ele alınmışlardır (Yılmaz, 2015, 81). Geleneksel olarak ev işleri ve çocuğun eğitiminden anneler sorumlu olarak görülmüş, babalar ise daha ziyade evin geçimini sağlama ve küçük tamir bakım gibi sorumlulukları yerine getiren kişi olarak görülmüştür. 17. ve 18. yüzyıllarda çocuğun eğitimi konusu ve eğitim felsefesi değiştiği için çocukluğun ele alınışı da değişmiştir. Shorter (1977) modern ailenin doğuşuna ilişkin eserinde çekirdek ailenin gelişimini, annenin fedakârlık rolünün ortaya çıkışını inceler; iyi anne olmanın içgüdüsel değil, kültürel olduğunu ortaya koyar. Çocuğa yönelik duyguların değişimi ailenin ve kadınların yaşamında çocukların gitgide daha fazla önem kazanmasından doğmaktadır. Böylece 18. yüzyılın ortalarında "iyi annelik" kavramı gelişmiş, çocuk yetiştirme uygulamaları değişmiştir. Shorter' a göre Batı kültüründe modern çocukluğun ortaya çıkışı anneliğin tarihsel gelişimiyle bağlantılıdır (akt. Onur, 2012, 22).

Toplumsal değişme sürecinde ailenin yapısında görülen değişme annelik kavramına yüklenen anlamları da değiştirmiştir. Günümüzde kadının iş hayatına geçmediği ailelerde kadının annelik olarak geleneksel rollerini koruduğunu söylemek gerekir. Geleneksel toplumda

anneliğin eğitim işlevi günümüzde okullar tarafından yerine getirilmiş olsa da annenin çocuğa değer aktarıcı rolü devam etmektedir. Kadın eğer iş hayatına girmişse çocuğun bakımını kreş/bakım evi ve/veya bakıcıyla paylaşmaktadır. Durum böyle olsa da çocuğa ilgi ve onu yetiştirme halen annelerin omuzlarındadır Aileyi oluşturan şeyin aslında geleneksel hiyerarşik yapıda olduğu gibi kocaya bağlı ve itaat eden kadın değil, analık olduğu, kadının hem cinsel beraberliği tamamlayan bir eş, hem de çocuğu doğuran ve bakımını sağlayan kişi olduğu ifade edilir. Aile fiziksel olarak üyelerin bir araya geldiği bir mekân değildir. Çiftleşme biyolojik, aile ise kültürel, gelenek-görenek ve yazılı-sözlü hukuki kurullarla temelleri atılan bir kurumdur (Akin, 1991, 110-112).

Modern yaşam döngüsü ve yaşam biçimleri bu kalıplaşmış var oluş biçimlerine farklı seçenekler eklemektedir. Çocuk sahibi olmamayı tamamen iradi olarak tercih etmeyen kişilere verilen “çocuksuz aile” (child-free) kavramı bu seçeneklerden biridir. Bir yandan farklı yaşam tercihleri belirginlik kazanırken diğer yandan geleneksel değer ve kalıp yargılar da yaşamaya devam etmektedir. Bir kadının yaşam ritmi, mesleki ve karakteristik koşullarına uygun olup olmadığı önemsenmeden anne olması gerektiği, anne olmayan kadınların ise mutlaka biyolojik bir sorunla yüz yüze kaldıkları gibi kalıp yargılar sürüp gitmektedir (Köşgeroğlu, 2009; Belkıs, 2016; Ateş, 2006). Kadınların rolü, bir bütün olarak bakıldığında erkeklerinkine göre ikincildir. Kadın çocuk doğurmak, beslemek ve büyütmek gibi ev-içi işlerle tanımlanmaktadır. Diğer taraftan erkeğin iktidarı, kadın üzerindeki denetimindeki başarısına doğrudan bağlanmaktadır (Tahincioğlu, 2009, 65).

Geleneksel annelikle kıyaslandığında modern anneliğin yükünün daha ağır olduğu, kendisinden beklentilerin de fazla olduğu görülür. Çünkü çalışan, kariyerli modern anne çocuk yetiştirme konusunda bilgili olmalı, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını profesyonelce karşılamalıdır beklentisi vardır. Modern anne, çocuğun içinde bulunduğu dönemin bilgi, beceri ve gelişmişlik düzeyine uygun gelişiminde destek olmalı, onların bilişsel, ahlaki gelişimlerini tamamlamalarında yanında olmalı bunları yaparken iş hayatında başarılı olmalı, kariyerini sürdürmeli, aynı zamanda sosyal çevresini ihmal etmemelidir. Bütün bu beklenti ve sorumlulukların muhatabı olan modern annenin çocuklarıyla yeterince ilgilenemediğine ilişkin şikâyetlerin de olduğu görülmektedir. Geleneksel annelik değerlerine işaret eden sorumlulukların altında gerçeklik sınırlarını da zorlayan bu beklentilerin sağlanabilmesi koca desteğini gerektirmektedir. Bu noktada aile içinde iş yükü babalarla

paylaşmadığında anneler gelir düzeyine göre ya ücret karşılığı birisinden yardım almak durumunda kalıyor ya da işiyle ilgili konularda daha az sorumluluk almak zorunda kalıyor. Bu durumda işinde yükselmekten, yöneticilik gibi görevlerden çekiniyor, böylece ev işlerine ayıracak “daha çok zaman”ı oluyor. Sonuçta bu durum kadının mesleğinde daha az gelir getirecek bir pozisyonda kalmasına sebep oluyor. Ayrıca, kadınların anne olması işe alınmada ve yükselmeye hep negatif bir etken olarak öne çıkıyor. Mesleki yeterlilikleri olmasına rağmen çocuklara karşı öncelikli sorumlunun anne olduğunu bilen işverenler, annenin çocuklarıyla ilgilenebilmek için işteki performansından çalacağını düşünür. Oysa “aile babası” olmak erkeklerin iş hayatı için kesinlikle pozitif bir etmendir; genel algıya göre çocuk sahibi olmak erkeğin sorumluluk sahibi, güvenilir ve ciddi biri olduğunu gösterirken bu durum annelerin kariyerlerinde düşüşe sebep olmaktadır (Sever 2015, 79).

Yapılan bir araştırmada okul çağındaki çocukların annelerinin yaklaşık %60’ının çalıştığı, bunların %63’ünün tam gün, %37’sinin yarı yarılarında en yarı zamanlı olarak çalıştığı ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazıları annelerin çocukları okula uyum sağlayıncaya kadar işe gitmeyi erteleyebileceklerini ileri sürmekte bazıları da annenin çalışmasının okul çağındaki çocuklar üzerinde olumsuz etkide bulunmadığını ifade etmektedirler. Hoffman’a göre, çalışan anneler evden uzakta geçen zamanda çocuklarıyla daha fazla zaman geçirme isteğiyle güdülenerek çalışmayan annelerden daha nitelikli zaman geçirebileceklerini öne sürmüştür. Buradan yola çıkarak varılan sonuç, çocuklarla zaman geçirmenin annelerin tam gün bir işte çalışması ile ilgili olmadığı, geçirilen zamanın kalitesiyle ilgili olduğudur (Gander-Gardiner, 2004, 395).

Akademisyen kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada (Belkis, 2016) anne olma zamanı % 7’si doktora öncesi, % 21’i doktora yaparken, % 72’si doktora sonrasıdır. Kadınlar akademik çalışmalarına bir engel olarak gördükleri çocuk sahibi olma durumunu büyük çoğunlukla kariyerlerini tamamladıktan sonra aldıkları böylece çocuklarına daha çok zaman ayıracaklarını ifade etmişlerdir. Batinder’e göre günümüzün kadınlık ideali annelik modelini kapsamadığı için kadınlar kendilerini üçlü bir çelişkinin içinde bulurlar. Bunlardan birincisi toplumsal olanıdır. Geleneksel annelik taraftarları çalışan anneleri suçlar, şirketler ise birden çok anne olmalarına sıcak bakmaz. Anneliği, toplumsal açıdan tamamen değer kaybetmesi anlamına gelse de kendisini gerçekleştirmesinin en önemli adımı olarak görür. İkincisi eşle ilgidir. Çalışan kadının çocuk sahibi olması aşk hayatına uygun

değildir. Bir çocuğun varlığının dayattığı uykusuzluk ve mahremiyetin kalmaması gibi zorluklar çiftleri ayrılma noktasına getirebilir. Üçüncüsü ise annelerin çocuk sevgisiyle kişisel arzuları arasında –egoist olarak nitelenen birey ile çocuğunun iyiliğini isteyen birey-bocalamasıdır. Elisabeth Badinter’ın şu vurgusunu unutmamak gerekir:

“Her kültüre, dönemine göre değişebilen ideal bir annelik modeli hâkimdir. Bilerek ya da bilmeyerek bütün kadınlar bu modelden etkilenir. Onu olduğu gibi kabul edebilir ya da etrafında dolanabilirsiniz, müzakere edebilir ya da reddedebilirsiniz, ama son kertede kendinizi hep bu modele göre belirlersiniz” (Badinter, 2011).

Çocuğun Kimlik Gelişiminde Anne ve Baba

Çocuğun eğitimi denildiğinde ilk akla gelen annedir. Anne-çocuk üzerine uzun yıllar çalışmalar yapılmıştır. Yaşanan değişmelerle birlikte değişen babalık algısı ve buna bağlı olarak babanın çocuklar üzerindeki etkisini ele almak, bir bakıma çocuk yetiştirmenin her iki bireyin görev ve sorumluluğunda olduğunu vurgulamaya bir katkı olacaktır. Baba, çocuğun hayatında daha ziyade katılım, otoritenin ve kimi zaman da korkunun sembolü olarak kabul edilir. Bu nedenle, babanın gücünü ve otoritesini çocuklarına yansıtma derecesi ile çocuğun kişiliğinin gelişmesi arasında ilişki vardır. Genel olarak aile içinde erkek çocuk için baba, kız çocuk için de anne rol model olarak kişilik gelişimine katkıda bulunur (Özsan, 1991, 38). Güçlü bir baba modeliyle çocuğun kendini özdeşleştirmesi çocuk için güven kaynağı oluşturmaktadır (Yavuzer, 1998, 23).

Babayla özdeşleşme, erkek çocukların kimlik gelişiminde hayati bir önem taşımaktadır. Anneden farklı olarak baba dış dünyayı, gücü, rekabeti, iktidarı, macerayı, “erkek olmayı” ve “erkek gibi davranmayı” temsil etmektedir. Erkek çocuğun gelecekte bulunacağı dünyayı ve ortamı hazırlamak açısından baba figürü son derece önemlidir. Erkek çocuk babasıyla çatışarak, rekabet ederek kendini dış dünyaya ve gelecekteki rolüne hazırlamaktadır. Bu gibi çatışmaların, şefkat ve sevgi alışverişiyle dengelenerek yapılması, sağlıklı gelişmenin oldukça önemli bir parçasıdır. Ergenlik dönemindeki isyan ve kavgaları, erkek çocuğun kimlik geliştirme çabaları olarak görebilmek, bunlara izin verip sevgisini esirgememek, bir babanın çocuğuna gösterebileceği en büyük sevgi ve anlayış göstergesidir (Zeybekoğlu, 2013, 307; Saran, 1991, 138). Babanın kız çocuğuna karşı katı otoriter yaklaşımı, kız çocuğunda evliliğe karşı olumsuz bir algı yaratır ve gelecekte evlilik hayatını olumsuz yönde etkiler. Babanın olumlu destek ve yardımını alan

çocuğun hem ailesiyle hem de toplumun diğer bireyleriyle uyumlu ilişkiler sürdürmesi beklenir (Erdoğan, 1995, 256).

Çocukların içinde yetiştiği aile onların gelecekte kuracağı ilişki biçimini etkileyecektir. Anne baba arasındaki ilişkinin uyumlu olması, sıcak aile ortamında yetişen çocuğun sağlam, kararlı bir kişilik ve kimlik kazanımında önemli rol oynamaktadır. Aile içinde karı-koca arasında yaşanan çatışma ve şiddet olaylarının çocuğun kişiliğinde derin yaralar açtığı görülmektedir. Uygunsuz bir ortamda sürekli çatışmaların ve kavgaların yaşanmasına tanıklık eden çocuğun gelecekte sağlıklı ilişkiler geliştiremediği ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalar, çocukluğunda anne-babanın şiddetine şahit olan bireylerin kendi evliliklerinde de şiddete daha çok başvurduğu sonucuna ulaşmıştır (Bayer, 2019). Normal aile fonksiyonunun kaybolduğu ortamlarda yetişen çocukların diğerlerine nazaran fazla alıngan, hayatta başarı sağlayamayan pasif veyahut tamamen aksi hırçın kişilikler geliştirdikleri tespit edilmiştir (Gökçe, 1991). Babanın varlığının, çocuğun anne ile fazla “yapışık” olmasını engellediği bireyselleşmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir. Değişen dünya ile beraber “sorgulanmaz ve son sözü söyleyen baba” profili azalsa da baba otorite figürü olmaya devam etmekte, tutarlı ve destekleyici bir baba çocukların kurallara uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır (Elagöz, 2017).

55

Babanın aşırı korkutucu ve cezacı otoritesi kadar, bütünüyle yok olduğu durumlarda veya çocukla babanın aynı seviyeye inmesi de onun dengeli bir yapısı ve toplum düzenine uyumu için aynı derecede zararlı olduğu ifade edilmektedir. Onun içindir ki birçok çocukluk ve gençlik suçlarının artmasında, aile yapısındaki baba-anne rol değişmelerini ve baba otoritesinin silinmesini sorumlu bulurlar. Anlaşılan iki aşırı tip yerine, sevgi ve anlayışın beslediği bir baba otoritesi çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi için faydalı ve gereklidir (Özsan, 1991, 38).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki aile bütün zamanlarda toplum için merkezî kurumdur, ailenin önemi ve devamlılığı çok önemlidir. Dünya Değerler Araştırmasında (WVS, 2008) ülkemizde ailenin halen sağlamlığını koruduğuna olan inanç çok güçlüdür. Geleneksel toplumlarda anne çocuğun eğitiminden birinci derecede sorumlu tutulurken, babanın görevi ise daha çok ailenin nafakasını idame ettirmek olarak düşünülmüştür. Günümüz modern toplumlarında değişen şartlara bağlı olarak aile, dolayısıyla anne-babalık algılarında değişimler yaşanmıştır. Anneler evin bakımının yanında iş hayatına da girerek yeni ve farklı bir aile modelinin çıkmasına katkıda

bulunmuşlardır. Çift kariyerli aile olarak isimlendirilen, anne ve babanın ücretli olarak çalıştığı ailelerde, eşlerin rol ve statülerinde de bir takım değişimler meydana gelmiştir. Toplumda meydana gelen bu türden değişimlere karşı başarılı bir şekilde uyum gösterebilen ailelerde sağlıklı ilişkiler kurulabilirken uyum sağlamada güçlükler çeken ailelerde sağlıklı ilişki ağının kurulması zorlaşmaktadır.

Toplumsal değişim sürecinde toplumda meydana gelen değişimlerden bir kurum olarak aile oldukça etkilenmektedir. Değişime ayak uydurma noktasında ebeveynler olarak üzülenek belirtmek gerekir ki aile kurumu ve değişen fonksiyonları görmezden gelerek değişen roller ve statüler konusunda yenilenmekte gecikmeler yaşanmaktadır. Toplum değişiyorsa, aile değişiyorsa, çocuklarımız değişiyorsa bu durumda anne-babalığın da değişmesi, yenilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Hem ailenin hem de yeni neslin hayata hazırlanması için ebeveynler değişen rollere ilave olarak eğitim ve öğretim süreçlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için içinde yaşanılan çağın gereklerine uygun az ya da çok teknolojik bilgilere sahip olmak zorundadır. Özellikle internetin bireysel kullanımı, neredeyse her bireyin akıllı cep telefonlarına sahip olması karşısında anne-babaların günümüz teknolojilerinden haberdar olmalarını zorunlu hale getirmiştir. Diğer yandan dijital teknolojilerin çocuklarımıza sağladığı bilgi, iletişim ve öğrenme faaliyetlerini düzenleme gibi olumlu yanları olduğu gibi yaş ve zihinsel gelişimine uygun olmayan çeşitli dijital oyunlar, cinsel içerikli materyaller, mahremiyetin ihlali gibi olumsuz içeriklere ulaşımını kolaylaştırmıştır. Aileler, çocukların telefon, tablet gibi araçlara erişimini yasaklayarak tehlikelerden uzaklaştıramayacaklarının farkında olmalıdır. İçinde bulunduğumuz salgın koşullarında her çocuğun elinde tablet ve internet imkânı var ise çocukları ve aileyi baskı ile korumanın artık geçersiz olduğu, demokratik aile yapısının günümüz koşullarına uygun olduğu bilinmektedir. Uyumlu, kararların birlikte alındığı demokratik bir aile ortamında ebeveynler kitle iletişim araçlarından nasıl yararlanılması gerektiği hususunda ortak hareket ederek çocukları sanal âlemin tehlikelerinden nasıl korumak gerektiğinin bilincinde olması gerekir. Böylece ebeveynler çocuklarına medya araçlarını daha iyi tanıtacak, daha iyi anlatacak ve buna uygun tedbirlerin alınmasında birlikte hareket ederek, olası zararları en aza indirmeye çalışacaklardır.

Annelik ile aile ve çocuk arasında özdeşim kurulması, aile denildiğinde annenin ön planda olması ilk başta anneler açısından olumlu görünebilir. Ancak günümüz şartlarında özellikle çalışan anneler açısından bu durum anne için dezavantaj meydana getirmekte, anneye

yüklenen sorumlulukların artmasına neden olmaktadır. Çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından sürdürülen aile eğitimi programlarının daha ziyade anne-çocuk eğitimini hedef aldığı görülmektedir. Değişen şartlar içerisinde anneler kadar, babaların da çocuklarla ilgilenmediği/ilgilenmesi gerektiği dikkate alınarak hem anne hem de babalara yönelik program ve eğitici materyallerin oluşturulması gerekmektedir. Erkeğin gelir getiren, çocukları ve eşi üzerinde otoriter olduğu hiyerarşik yapı değişmiş, kadınların da kariyer yaptığı, para kazandığı bir yapıya dönüşüm yaşanmıştır. Aile bir bütün olarak düşünüldüğünde ve babanın aile içerisindeki yeni konumu göz önüne alındığında, aslında babaların da en az anneler kadar eğitilmeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır. Aile içinde rol paylaşımında anneye çocuk eğitiminde fazla rol düşmektedir. Ancak bu durum annenin çocuk yetiştirmekte yalnız kaldığı anlamına gelmemelidir. Babaların da yeni roller almaya hazır olması gerekmektedir.

Her iki eşin de ücretli olarak çalıştığı çift kariyerli aile sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu ailelere yönelik çalışma şartlarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü çalışan ailelerin doğum, çocuk bakımı, çalışma süreleri, ek görevlendirmeler vb. kadınları çalışma hayatından uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Çalışma şartları ağır olduğunda kadınlar iş-aile çatışması yaşamakta ve tercihini kimi zaman ailesinden yana kullanmaktadır. Şayet çalışma hayatına bu açıdan bakarak yeni düzenlemeler gelirse, hem aile içi ilişkiler daha sağlıklı olacak hem de daha çok kadının, iş hayatında daha etkin olduğunu gözlemleyebileceğiz. Çünkü çocuklar sadece annenin değil, anne-babaların her ikisinin çocuklarıdır. Dolayısıyla aile ile ilgili yapılan her çalışma, hukuki ve sosyal düzenleme, anne ve babayı eşit düzeyde ilgilendirmektedir.

Son yıllarda artan boşanma oranlarının bir sonucu olarak tek ebeveynli ailelerinin artacağı iddia edilmektedir. Çünkü aile içinde bireylerin birbirlerine katlanma eşiği çok düşmüştür ve boşanma yönünde çok hızlı kararlar verilmektedir. Ailede yaşanan anlaşmazlıklarda daha önce aile büyüklerinin yaşanan problemi çözümü evliliklerin devamında önemli bir mekanizma iken günümüz ailesinde böyle bir arabuluculuk yok denecek kadar azdır. Bu sebeple yeni arabulucu mekanizma ve kurumlar devreye sokulmalıdır.

Kaynakça

- Alibayeoğlu, Taner, *Baba Destek Programının (Badep) Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. 2009.
- Badinter, Elisabeth. *Kadınlık mı Anelik mi?* . çev Ayşen Ekmekçi. İstanbul: İletişim, 2011.
- Bağlı, Mazhar - Sever Aysan. "Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat". *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi* 2/7 (2005), 9-23.
- Baydar, Nazlı-Akçınar Berna-İmer Nagihan. *Çevre, Sosyoekonomik Bağlam ve Ana Babalık, Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. Drl. Melike Sayıl-Bilge Yağmurlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Bayer, Ali. *Eşlerarası Şiddet ve Din*. Konya: Çimke Yayınları, 2019.
- Belkis, Özlem. "Anneliğin Akademik Kariyer Gelişimine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal Of Research In Education And Teaching* 5/4 (2016), 250-263.
- Bilir, Nazmi. "Ailede Kadının Çalışması," *Türk Aile Ansiklopedisi 2*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 1990.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 17. Basım, 2008.
- Yılmaz Demirci, Tuba. "Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Anelik Kurguları (1840-1950)", *Cogito*. 81 (2015), 66-91.
- Duby, Georges - Perrot Michelle. *Kadınların Tarihini Yazmak*. çev Ahmet Fehmi. Kadınların Tarihi Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı. (IV), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.
- Düzce, Mesut. "Sivil Din ve Politik Din Kavramlarına Teorik Bir Bakış". *Bilimname*. 41 (2020), 385-41.
- Elagöz Yüksel, Mine. "Çocuğun Kişilik Gelişiminde Babanın Önemi Nedir?". <https://indigodergisi.com/2017/06/cocugun-kisilik-gelisiminde-babanin-onemi-nedir/>
- Erder, Gökçen. *Work-Family Conflict and Children's Externalizing and Internalizing Problems: The Mediating Role of Parenting*. İstanbul: Koç üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Erdoğan, Zekai. "Türk Ailesini Postmodern Çağa Hazırlamada Sosyolojik Bir Bakış Açısı. Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler." *Aile Kurultayı, 16-18 Kasım 1994*. 247-261. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 1995.
- Ergin, Ayla - Özdilek, Resmiye, "Değişen Babalık Rolü ve Erkek Sağlığına Etkileri". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 11/1 (2014), 3-8.
- Ertem Eray, T. "Rol Çatışması, Rol Belirsizliği ve İş Tatmini Arasındaki İlişkiler: İletişim Fakültesi Dekanları Üzerine Bir Uygulama". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 27 (2017), 201-213.
- Field, Susan - Bramwell, Ross. "An Investigation into the Relationship between Caring Responsibilities and the Levels of Perceived Pressure Reported by Female Employees", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 71/2, (1998), 165-169.
- Fiorentine, Robert "Increasing Similarity in the Values and Life Plans of Male and Female College Students". *Evidence and Implications. Sex Roles*, 18/3-4, (1988), 143-157.
- Gander Marry J. - Gardiner Harry. W. *Çocuk ve Ergen Gelişimi* çev. Bekir Onur. Ankara. İmge Yayınları. 2004.

- Giray, M. Deniz. - Ergin, Canan "Çift-Kariyerli Ailelerde Bireylerin Yaşadıkları İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Kendini Kurgulama Davranışı ve Yaşam Olayları İle İlişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*. 21/57, (2006), 83-101.
- Gökçe, B. "Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü", *Aile Yazıları III Birey Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi 3/15-23*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Ankara. 1991.
- Güngörmüş-Özkardeş, Oya. *Baba Olmak*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 2010.
- Güngörmüş-Özkardeş, Oya - Arkonaç, Sibel. "İki Farklı Eğitim Düzeyinde Baba Olma Algısı". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 10, (1998), 253-263.
- İnanlı, Yusuf. vd. "Kadın Öğretmenlerin Kariyer Geliştirme Engelleri", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2009), 77-96
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. "Kültür ve Ana Babalık: Kuram ve Uygulama Çıkarımları", *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, 61-80. Dr. Melike Sayıl-Bilge Yağmurlu, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları. 2012.
- Kayıkcı, Deniz. "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Çalışma Alanında Gözlemlenen Başlıca Sorunlar". *İktisat Dergisi*, 47 (2002), 421- 428.
- Kılıçarslan, Suat. - Atıcı, Meral. "Çatışma Çözme Eğitim Programının İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Davranışları Üzerindeki Etkisi". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24/2 (2015), 137-158.
- Köşgeroğlu, Nedime vd. (ed.). *Şiddet Çıkmazında Kadın*. İstanbul, Anfora yayıncılık. 2009.
- Kuzgun, Yıldız. - Sevim, A. Seher. "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 37/1 (2004), 14-27.
- Kuzucu, Yaşar. The Changing Role of Fathers and its Impact on Child Development. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/35(2011), 79-89 .
- Küçük Kurt, Mehmet. (1991). "Televizyon ve Çocuk". *Aile Yazıları III. Birey Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi*. 3, 399-405. Ankara. Aile Araştırma Kurumu Yayınları. 1991
- Marshall Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Orhan. Akinhay - Derya Kömürcü. Ankara. Bilim ve Sanat Yayınları. 1999.
- Nayır, Zamanlı Dilek. (2008). "İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri", *Ege Akademik Bakış*, 8/2 (2008), 631-650.
- Negiz, Nilüfer - Tokmakçı, Emine. "Çalışma Yaşamında Kadının Tükenmişliği: Aile-İş-Sosyal Yaşam Açısından Tükenmişlik (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği). *Journal of Yaşar University*. 24/6 (2011), 4041-4070.
- OESD, *Role Conflict (Social Role Conflict)*, *Open Education Sociology Dictionary*. <https://sociologydictionary.org/role-conflict/#definition-of-role-conflict>. 2020.
- Oktan, Ahmet. "Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı-Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 5/2 (2008), 152-166.
- Onur, Bekir. (2012). "Çocukluğun ve Çocuk Yetiştirmenin Tarihi". *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. 19-60. Dr. Melike Sayıl-Bilge Yağmurlu. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları. 2012.
- Özsan Muharrem. (1991). "Çocuk Suçlarında Aile Ve Anne Baba İlişkilerinin Rolü". *Aile Yazıları III. Birey Kişilik Ve Toplum, Bilim Serisi 3/35-43*. Ankara. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.1991.
- RTÜK, *İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı*. 2007 <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/MEDYAKitabi.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>
- Saran, Neshap. "Aile Hayatı ve Toplum". *Aile Yazıları III. Birey Kişilik Ve Toplum. Bilim Serisi 3/35-43*. Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Ankara 1991.

- Sayıl, Işıl. "Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Şiddet". *Kriz Dergisi*. 2/2 (1994), 273-276.
- Sever, Merin. "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler Ve Deneyimler ve Corinne Maier'den no kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması. *Fe Dergi*. 7/2 (2015), 72-86.
- Tahincioğlu, Nevin. Yıldız. *Namusun Halleri*. İstanbul. Postiga Yayınları. 2011.
- Tezel Şahin, Fatma. "Sosyal Değişim Sürecinde Değişen Baba Rolü". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS. Ankara Türkiye, 2007*.
- VWS, WVS 2005-2008, "Corresponding to the Fifth Wave of the World Values Survey," 2008. <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyzeSample.jsp>
- Wallis, Taryn – Price, Linda, "Relationship Between Work-Family Conflict and Central Life Interests Amongst Single Working Mothers". *SA Journal of Industrial Psychology*, 29/1 (2003), 26-31.
- Yakupoğlu, M. Mukadder. (1996). "Erotizmde Şiddet ve Ahlak İlişkisi", *Cogito*, 6-7, (1996), 313-319.
- Yavuzer, Haluk. *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul. Remzi Kitabevi. 1998.
- Yavuzer, Haluk. - Demir, İlkey. *Yeni Kuşak Anne-Babalar ve Çocukları*, İstanbul, Remzi Kitabevi. 2006
- Yıldırım, Ergün. "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler", 121-139, *Aile Sosyolojisi*. ed.. Kadir Canatan. İstanbul. Açılım Kitap. 2011.
- Yurtsever Kılıçgün, Müge - Kılıçkaya, Ayşe. "Geleneksel Annelik Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması". *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5/8 (2016), 2867-2881.
- Zeybekoğlu, Özge. "Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile", *Mediterranean Journal Of Humanities*, 3/2 (2013), 297-328.